

Легальне визначення в новому Цивільному кодексі України підприємницьких договорів та більш чітка їх класифікація буде сприяти більш ефективному їх застосуванню у практиці.

Література

1. *Зобов'язальне право: теорія і практика.* – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С.28.
2. *Щербина В.С. Господарське право України: Навч. посібник.* – 2-е вид. – К.: Юрінком Інтер, 2001.– С.150 – 151.
3. *Предпринимательское право: Учебник / Под ред. Е.П.Губина, П.Г.Лахно.* – М.: Юристъ, 2001. – С. 355.
4. *Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Учебное пособие.* – К.: А.С.К., 2001. – С. 327-328.
5. *Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права.* – М., 1994. – С. 50.
6. *Предпринимательское право.* – М.: Юристъ, 2001. – С. 368.
7. *Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності.* – Київ: Юрінком Інтер, 1999. – С. 39–40.

Коссак В.М.,

*завідувач кафедри цивільного права і
процесу Львівського національного
університету ім. Івана Франка,
доктор юридичних наук, професор*

СПВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ “РОЗІРВАННЯ” ТА “ПРИПИНЕННЯ” ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ’ЯЗАНЬ

Нередбачені в договорі умови є обов’язкові для виконання сторонами. Водночас можуть виникати ситуації, коли в зміст договору (контракту) необхідно внести зміни. Цивільний кодекс України (ст.16) забороняє односторонню зміну умов договору, за винятком випадків, передбачених законодавчими актами. Зміна договору стосується будь-якої умови, з якої сторони досягли домовленості і включили в зміст договору. Такими умовами є ті, що вимагаються законом для договорів даного виду і умови, які включені в зміст договору з ініціативи однієї із сторін за погодженням з іншою. Вимога щодо взаємної згоди сторін є обов’язковою для зміни умов договору (контракту). В окремих випадках договір може бути змінений незалежно від волі однієї, а інколи і обох сторін. Зокрема, якщо йдеться про підприємницькі договори, які укладені на обов’язковому для контрагентів державному замовленні (плановому завданні).

Порядок внесення змін може бути визначений і самим договором, укладеним між сторонами. Це може стосуватися розрахунків, строків виконання тощо. В такому разі в змісті договору повинні бути передбачені обставини, при настанні яких змінюються конкретні умови договору, а також процедура зміни.

Передбачену в договорі процедуру слід трактувати як внесення змін за згодою сторін. При цьому слід враховувати, що зміна умов договору повинна здійснюватися в тій самій формі, в якій був укладений договір, якщо із законодавчого акта, договору або звичаїв ділового обороту не випливає інше.

Договір може бути розірваний в суді, господарському суді, третейському суді на вимогу однієї із сторін. При цьому розірвання розглядається як дострокове припинення договірних зобов’язань. Оскільки одностороння відмова від виконання зобов’язання не допускається, розірвання договору може здійснюватися лише з підстав, передбачених законом або договором.

Як правило, ці підстави є наслідком невиконання або неналежного виконання однією із сторін своїх договірних обов'язків або обставинами форс-мажорного характеру. Наприклад, наймач може вимагати дострокового розірвання договору найму, якщо наймодавець не робить капітального ремонту майна, що лежить на його обов'язку або майно в силу обставин, за які наймач не відповідає, виявляється в стані, непридатному для користування (ст.270 ЦК).

В деяких нормативних актах термін “розірвання договору” вживається також в контексті його припинення за згодою обох сторін. Так, згідно з Типовим договором оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства) (затв. Наказом ФДМУ від 21 грудня 2000 р. №1774. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 2000 р. за №930/5151) зміна або розірвання договору можуть мати місце за погодженням сторін (п.10.3), хоча в п.10.4 названого нормативного акту передбачено, що договір може бути розірваний на вимогу однієї із сторін за рішенням господарського суду у випадках, передбачених законодавством. Таке застосування цього терміну є необґрунтованим, оскільки розірвання договору здійснюється за ініціативою однієї із сторін.

Певні особливості пов'язані із зміною і розірванням підприємницьких договорів між юридичними особами. Відповідно до ст. 11 Господарсько-процесуального кодексу України підприємство чи організація, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, надсилає пропозиції про це своєму контрагентові. Сторона, яка одержала таку пропозицію повинна відповісти на неї не пізніше 20 днів після її одержання. Якщо сторони не досягли згоди щодо зміни чи розірвання договору, а також у разі недержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення господарського суду.

Положення щодо необхідності надіслати іншій стороні договору пропозиції про розірвання договору в умовах ринкової економіки є архаїзмом. Сторона підприємницького договору (контракту) повинна мати право безпосередньо звернутися в господарський суд з вимогою про розірвання договору у разі порушення його умов іншою стороною.

Таким чином, підстави розірвання договірних відносин можна диференціювати на такі види:

- а) підстави, погоджені самими сторонами в договорі;
- б) підстави форс-мажорного характеру, передбачені законом або договором;
- в) інші підстави, визначені законом;
- г) у разі невиконання однією із сторін договірних зобов'язань.

Крім цього, в Цивільному кодексі України необхідно чітко зафіксувати положення про можливість одностороннього припинення зобов'язань за окремими договорами з відшкодуванням збитків іншому контрагенту. Так, ст.347 Цивільного кодексу України передбачено право замовника при наявності поважних причин в будь-який час до закінчення роботи відмовитися від договору, сплативши підрядчикові винагороду за виконану частину роботи і відшкодувавши йому збитки, завдані розірванням договору, з зарахуванням того, що підрядчик зберіг внаслідок розірвання договору. На нашу думку, за договорами підрядного типу замовник у всіх випадках має право дострокового розірвання договору з відшкодуванням збитків іншій стороні. Тому установлене в законодавстві положення щодо можливості розірвання, наприклад, договору підряду лише з поважних причин необхідно скасувати.

Укладений договір повинен бути виконаний належним чином. Виконання договору полягає у здійсненні сторонами прав, виконанні ними обов'язків, що виникли із зобов'язання, оснований на договорі. Виконання умов договору сторонами є підставою припинення договірних відносин. Тому виконання сторонами своїх обов'язків належним чином і в установлений строк відповідно до вказівок закону, акту планування, договору, а при відсутності таких вказівок - відповідно до вимог, що звичайно ставляться, припиняє зобов'язання, що виникає на основі договору.

Договір може бути припинений угодою сторін, зокрема угодою про заміну одного договірної зобов'язання іншим між тими особами. В такому разі попередній договір припиняється. При цьому необхідно враховувати, що угода між юридичними особами про заміну іншим зобов'язанням допускається у разі, якщо це не суперечить актам планування (державному замовленню). Договір припиняється у разі скасування (зміни) обов'язкового для сторін планово-адміністративного акту або державного замовлення.

Закон передбачає й інші підстави припинення зобов'язань, що базуються на договорі. Зокрема у разі збігу боржника і кредитора в одній особі, зарахуванням зустрічних вимог, припинення деяких зобов'язань в зв'язку із смертю громадянина або ліквідацією юридичної особи. Однією з підстав припинення договірних відносин є неможливість виконання, якщо вона викликана обставинами, за які боржник не відповідає.

У випадках, передбачених законодавством, договірні зобов'язання можуть припинитися смертю громадянина або ліквідацією юридичної особи. За загальним правилом смерть громадянина-сторони договору або реорганізації юридичної особи не тягне за собою припинення договірної зобов'язання, оскільки права та обов'язки, які становлять його зміст, переходять до правонаступників. Водночас договірні зобов'язання, виконання яких має особистий характер, не переходять до правонаступників. Наприклад, художник уклав договір підряду на виконання певної картини. Смерть підрядчика є підставою припинення договору.

Тому договір припиняється смертю боржника, якщо виконання не може бути проведено без особистої участі боржника, а також смертю кредитора, якщо виконання провадиться особисто для кредитора.

Ліквідація юридичної особи – сторони договору припиняє договір. Ліквідація виключає правонаступництво і є підставою для припинення договірних зобов'язань. Ліквідаційна комісія, яка проводить ліквідацію, виявляє кредиторів (в т.ч. за договірними зобов'язаннями) і визначає строк і порядок задоволення їхніх вимог. Відповідно договірні відносини між кредитором і боржником – юридичною особою, що ліквідується, припиняються.

Договір, який є похідним від основного договору, припиняється у разі припинення основного договору. Так, припинення забезпеченого заставою договору купівлі-продажу, поставки, позики тощо тягне за собою припинення договору застави.

При цьому договір про заставу може бути самостійним, тобто відокремленим від договору, за яким виникає забезпечене заставою зобов'язання. Однак умова про заставу може бути включена і до основного договору, що підтверджує похідний характер застави, встановлений ч.3 ст.3 Закону України “Про заставу”.

Похідність впливає з додаткового характеру застави і полягає в тому, що застava може збільшуватися або зменшуватися в сумі залежно від зміни розміру основної вимоги. Залежність застави від основного зобов'язання проявляється і в тому, що недійсність останнього тягне за собою недійсність і застави. Тобто застava слідує юридичній долі основного зобов'язання і не може бути самостійною щодо забезпеченої нею вимоги. Відповідно припинення зобов'язання є підставою згідно з ст.28 Закону України “Про заставу” припинення застави.

Розмежування підстав розірвання договорів зобов'язань від інших підстав припинення договірних зобов'язань сприятиме захисту прав та інтересів учасників цивільно-правових відносин.

Література

1. *Цивільний кодекс України. Гл. 14,19.*
2. *Господарсько-процесуальний кодекс України. Розд. II.*
3. *Про заставу: Закон України // Відомості Верховної Ради України. –1992. – №47. – ст.642.*
4. *Типовий договір оренди цілісного майнового комплексу державного підприємства (структурного підрозділу підприємства). Затв. Наказом ФДМУ від 21 грудня 2000 р. № 1774. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 2000 р. за № 930/5151.*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Прутень В.В.,

*старший науковий співробітник
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

ФІЛОСОФІЧНІ ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ПОСТПАНДЕКТИСТИКИ

Нандектистика – це універсальне культурне досягнення XIX ст., яке розкривається, як мінімум, через такі елементи, як: формальна логіка (1); риторика (2); Дигести, або Пандекти Юстиніана (3); *usus modernus Pandectarum* (4); філософія права (5); пандектне право (6); пандектна система (7); пандекти (8); пандектологія (9); колізійне право (10); Німецький ЦК (11); екзегеза і герменевтика пандект (12); юридична нотація (13); спільні (можливо, традиційно загальні) принципи права (14); юридична логіка (15); чиста теорія права (16) (перелік є відкритим).

Оригінальність нашого розуміння визначається тим, що із наведених вище основ пандектистики, за думкою пандектологів XIX ст., тільки пандектне право у формі, як правило, пандектної системи є предметом навчальних курсів пандект, які разом і складають пандектистику, або пандектологію. Таким чином, пандектистику можна розглядати в широкому і вузькому сенсі – в першому значенні йдеться про всі згадані вище складові, при чому пандектистика і пандектологія не ототожнюються, в другому – пандектистика не розмежовується з пандектологію, і складається із пандектних а) права, б) системи та в) курсів.

Нижче ми керуючись ідеєю, що пандектистика – по-перше, це загальноєвропейське¹ юридичне явище, в розвитку якого бере участь і Україна, по-друге, це чиста теорія абстрактного приватного права, по-третє, в контексті української цивілістики XXI ст. можна говорити про постпандектистику, або неопандектистику (чи нову пандектистику), тобто, образно говорячи, про пандектистику після пандектистики.

Для загального розуміння поставленої проблеми ми хочемо зробити декілька застережень про нашу філософсько-правові постулати, які нами приймаються без доведення як вихідне, чи як аксіоми.

Об'єднання кафедр цивільного права і філософії права є сталою традицією Німеччини, і має стати нею в майбутньому в Україні. Така позиція створює передумови для того, щоб цивілісти виходили за рамки цивільного права, розглядаючи право як трансцендентне поняття, як річ в собі, а також є орієнтиром для визначення напрямку в розвитку права як такого.

XVII–XIX і XX століття знали багато імен філософів, які вплинули на формування юридичного світогляду. Ми виділяємо насамперед І. Канта, його попередників Гуго Гроція, Лейбніца і Х. Вольфа та ін., неокантіанців марбурзької школи (Коген, Наторп, Касіер, Штамлер), французького філософа Ле Дантека, а також відомих австрійців – представника школи “вільного знаходження права”, а також романіста і юридичного логіка Є. Ерліха та юридичного теоретика Г. Кельзена. Із сучасників виділимо російських цивіліста і теоретика права С.С. Алексєєва, а також філософа права Г.В. Мальцева. Особливий акцент ми робимо на поглядах українського філософа права А.А. Козловського як вітчизняного представника абстрактного юридичного мислення XXI ст.